

Jankó-Brezovay Pálné:
**„A vakok és gyengénlátók ellátása a közoktatásban és az integrált
oktatás feltételrendszere”**

Budapest, 2007.

BEVEZETŐ	3
A TANULMÁNY CÉLJA	3
I. A LÁTÁSSÉRÜLÉS ÉS A HALMOZOTT FOGYATÉKOSSÁG FOGALMA.....	4
1. A LÁTÁSSÉRÜLÉS FOGALMA – ÖSSZEFÜGGÉSE A NEVELÉS-OKTATÁSSAL, ÉLETVITELLEL	4
2. A LÁTÁSSÉRÜLÉS ÉS A CSATLAKOZÓ SÉRÜLÉSEK = HALMOZOTT SÉRÜLÉS FOGALMA	7
II. A LÁTÁSSÉRÜLT EK INTÉZMÉNYRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA, AZ INTEGRÁLT NEVELÉS-OKTATÁS LÉTREJÖTTE, A SZAKEMBERKÉPZÉS TÖRTÉNETE	9
1. AZ INTÉZMÉNYRENDSZER KIALAKULÁSA.....	9
2. A LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK, TANULÓK INTEGRÁLT NEVELÉSÉNEK-OKTATÁSÁNAK TÖRTÉNETE.....	11
3. A GYÓGYPEDAGÓGUSKÉPZÉS TÖRTÉNETE – A LÁTÁSSÉRÜLT EK NEVELÉS-OKTATÁSA SZEMPONTJÁBÓL.....	12
III. A LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK, TANULÓK NEVELÉSÉNEK, OKTATÁSÁNAK EGYES JOGSZABÁLYI KÉRDÉSEI - AZOK MEGVALÓSULÁSA A LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK/TANULÓK EGYÜTT-ÉS KÜLÖNNEVELÉSÉNEK GYAKORLATÁBAN.....	14
IV. A LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK, TANULÓK ELLÁTÁSA A KÖZOKTATÁSBAN	21
1. A FELADATELLÁTÁS A KÖZOKTATÁSBAN.....	22
2. A FELADATELLÁTÁSBAN KÖZREMŰKÖDŐ INTÉZMÉNYEK SZÁMA.....	23
3. A KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN ELLÁTOTT LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK/TANULÓK SZÁMA.....	25
4. A LÁTÁSSÉRÜLT EK EGYSÉGES GYÓGYPEDAGÓGIAI MÓDSZERTANI INTÉZMÉNYEINEK SZEREPE A KÖZOKTATÁSBAN RÉSZTVEVŐ LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK, TANULÓK ELLÁTÁSÁBAN	28
V. A LÁTÁSSÉRÜLT GYERMEKEK, TANULÓK INTEGRÁLT NEVELÉSÉNEK, OKTATÁSÁNAK FELTÉTELRENDSZERE – JAVASLATOK	34
ÖSSZEGZÉS	40
A JÖVŐBEN AZ ALÁBBI FELADATOK MEGOLDÁSA SZÜKSÉGES:	41

Bevezető

A tanulmány célja

A sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók ellátása hazánkban több mint két évszázados múltra tekint vissza. Az 1700-as évek végétől kezdődött meg a „fogyatékos” gyermekek külön iskoláinak megszervezése, elsőként a nagyon kirívó, az „utca embere” számára is feltűnő fogyatékoságok terén. Ilyenek: a hallássérülés, a látássérülés, a súlyosabb értelmi fogyatékoság, a mozgáskorlátozottság.

A XX. század első évtizedeitől a közfelfogás szerint „enyhébb” fogyatékoságokra is kiterjedt a figyelem – ennek okai lehettek: az iskolarendszer fokozatos kiépítése, az elemi iskolák létrehozása, az orvostudomány fejlődése, a gyógypedagógus-képzés változásai, stb.

A XX. század utolsó harmadától számíthatjuk az integrált nevelés-oktatás segítségével kezdetét: ekkor kezdődött meg a látássérültek integrált nevelésének, oktatásának segítése „utazótanári” szolgálat keretében – noha még nem jogszabályra építve.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a látássérült gyermekek és tanulók milyen ellátásban részesülnek hazánkban jelenleg, s hogy a látássérültek esetében már bevezetettnek tekinthető „integrált” nevelésnek, oktatásnak mai tudásunk és tapasztalataink szerint milyen feltételrendszerre van szüksége ahhoz, hogy országosan sikeresnek minősüljön.

A tanulmány címétől eltérően nemcsak vakokszagra és gyengénlátásra, hanem a két állapot közötti aliglátásra is gondolunk, amikor a látássérült gyermekek és tanulók együtt- és különnevelésének kérdéseit feszegetjük. A tanulmány ennek szellemében készült.

A közoktatási törvény a „sajátos nevelési igényt” főfogalomként használja, ahol az szükséges, a sajátos nevelési igényt megalapozó fogyatékoságot konkrétan meghatározza. A szakmai berkekben eltérő nomenklatúrákkal is találkozunk (mint például: „enyhe értelmi fogyatékos” helyett a „tanulásban akadályozott”, vagy a „középsúlyos értelmi fogyatékos” helyett az „ értelmileg akadályozott” stb.). A tanulmány szóhasználata zömében a közoktatási törvényhez alkalmazkodik.

I. A látássérülés és a halmozott fogyatékoság fogalma

1. A látássérülés fogalma – összefüggése a nevelés-oktatással, életvitellel

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a „látás” **nem velünk született képesség, hanem tanult folyamat eredménye!** Ez a látássérült gyermekek esetében különösen fontos, hiszen azt jelenti, hogy – a szemészeti állapot változatlansága mellett - gyógypedagógiai módszerekkel jelentősen fejleszthető a meglévő látásmaradvány praktikus kihasználása.

A látássérülés a szem, a látóideg vagy az agykérgi látóközpont sérülése következtében kialakult állapot, mely megváltoztatja a látássérült egyén megismerő tevékenységét, alkalmazkodó képességét, személyiségét.¹ A sajátos nevelési igény megállapításának szempontjából fontos kihangsúlyozni, hogy **a látássérülés megítélése szemészetileg alátámasztott, korrekt műszeres vizsgálatokon és ebből kialakított orvosi diagnózison alapul, melyhez pszichológiai, gyógypedagógiai vizsgálatok társulnak. Mindezek együttes értékelése során határozható meg a látássérült gyermek, tanuló egyéni, csak rá jellemző sajátos nevelési-oktatási igénye.**

A látássérülés meghatározása tehát szemészeti alapokon nyugszik, ám a nevelés-oktatás szempontjából gyógypedagógiai értelmezésű: a látássérülés okán, mértékén, keletkezésének idején túl figyelembe veszi az egyéni sajátosságokat, azt, hogy a látássérült egyén mennyire akadályozott a mindennapokban, az ismeretszerzésben, a tájékozódásban, a kommunikációban, illetve azt, hogy mely képességeinek fokozott használata, fejlesztése segíti az ismeretszerzését, tájékozódását, kommunikációját, életvitelét stb.

Jelen tanulmányban a nevelés-oktatásban érintett, a közoktatásban résztvevő korosztály szempontjából értelmezzük a látássérülés fogalmát.

¹ 2/2005. (III.1.) OM rendelet a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók óvodai nevelésének, iskolai oktatásának irányelveiről

Magyarországon gyógypedagógiai szempontból azokat a tanulókat tekintjük látássérülteknek, akiknek látásteljesítménye az 100%-os ép látáshoz viszonyítva két szemmel és korrigáltan (szemüveggel) 33% alatti. A látássérülést befolyásoló tényező továbbá a szembetegség mivolta – azaz a degeneratív folyamatok -, és a látótérkiesés mértéke, mert ezek jelenléte a magasabb vízusérték ellenére gyengénlátást jelenthet. A különböző országok nagyjából ehhez hasonlóan értelmezik a látássérülést, bár országonként változóan a felső határ 25% is lehet, vagyis alacsonyabb, mint hazánkban.

A szemészeti alapon nyugvó – objektíven is mérhető! – látássérülés pedagógiai szempontból három nagy csoportra osztható:

- **Vakságról beszélünk abban az esetben, ha a látóképesség teljesen hiányzik.** A vak gyermekekre a tapintó-halló életmód jellemző, a művelődéshez, olvasás-írás elsajátításához a Braille-jelrendszer használata szükséges. A vakság igen súlyos állapot, a vak gyermek, tanuló nevelés, oktatása teljesen eltér a gyengénlátó és a jól látó gyermekek, tanulók nevelésétől, oktatásától.
- **Aliglátásnak nevezzük azt az állapotot, melyben a látássérült egyén minimális látással rendelkezik:** fényt érzékel, ujjolvasó, nagytárgylátó. A gyakorlati tapasztalatok szerint a látóképesség 2% - 10% között van, esetenként a látótér jelentősen beszűkült (ún. csőlátás). Az aliglátó gyermekek, tanulók között vannak, akik csak a nagy tárgyak foltjait képesek érzékelni, azaz „gyakorlatilag” vakok. A csekély látásmaradvány természetesen nagy érték a tájékozódásban és a közlekedésben, arra azonban nem elegendő, hogy a látó-halló életmódot folytathassák: mindenképpen a vak gyermekek nevelés-oktatása során alkalmazott módszerek, eszközök alkalmazását teszi szükségessé. Az aliglátó gyermekek másik része jól tudja hasznosítani a látásmaradványt, ugyanakkor tapintásos ismeretszerzésre is szükségük van: őket nevezi a látássérültek gyógypedagógiája **„alacsony vízusú gyengénlátónak”**. Az alacsony vízusú gyengénlátó gyermekek/tanulók a gyengénlátók nevelés-oktatása során alkalmazandó módszerekkel és eszközökkel fejleszthetők/taníthatók.

A két csoport között egyáltalán nincs éles határvonal: csak a gyermek, tanuló **egyéni állapota alapján lehet eldönteni**, hogy számára a tapintó-halló, vagy a tapintó-halló-látó életmódra felkészülés/felkészítés alkalmazható-e. Nagyon fontos ismét kiemelni: a látás tanult folyamat! Tehát a minél korábban megkezdett látásnevelés során az aliglátó gyermek képessé tehető a látás útján való ismeretszerzésre, a látó életmód megtanulására – és lehetővé válik, hogy a vakoknál alkalmazandó módszerek, eszközök mellett/helyett a gyengénlátó gyermekek, tanulók nevelés, oktatása során alkalmazható módszerekkel és eszközökkel éljünk.

Az aliglátás ↔ alacsony vízusú gyengénlátás helyes megítélése nagy felelősség, mert alapvetően kihat a gyermek későbbi életútjára. Az aliglátó gyermek fejlesztése/oktatása során a „dilemmás” állapot – a szembetegség, a szem állapotának változása miatt - folyamatosan fennállhat, emiatt az alkalmazandó módszerek és eszközök megváltoztatása szükségessé válhat.

- **Gyengénlátásnak nevezzük azt az állapotot, amikor a látássérült egyén** életvitelét, tanulását, művelődését stb. jelentősen korlátozza a csökkent látásteljesítmény. Ennek mértéke a magyarországi gyakorlatban 10% - 33% közötti. Előfordul, hogy a felső határ fölötti vízusérték esetén is gyengénlátást állapítanak meg. Ennek okai között említhetjük a progrediáló szembetegséget, a látóélesség csökkenéséhez csatlakozó egyéb zavaró tüneteket, mint a szemtekerezgés, a látótérbeszűkülés, a degeneratív szembetegségek, stb. Összességében megállapítható, hogy a gyengénlátó gyermekek, tanulók látásvesztése ugyan nagyfokú, de ők látó típusú életmódot folytatnak, segítségre elsősorban képességeik kibontakoztatásában, az oktatásban és a képzésben szorulnak.² A vak és az aliglátó gyermekek, tanulók pedagógiai ellátásához hasonlóan a gyengénlátó gyermekek és tanulók ellátása is igényli a gyógypedagógiai szakértelmet.

² Paraszky Sára: Közelről nézve – a gyengénlátó gyermek (átdolgozott kiadás Bp, 2007.)

A fentiekből következően a látássérülés tehát alapvetően meghatározza az egyén életét, befolyásolja a gyermek fejlődését, képességeinek fejlesztését, iskolai oktatását, szakmaválasztását, önálló életvezetésre való képességét. A jó diagnózisra épülő megfelelő fejlesztés, nevelés – oktatás, a látássérülés felismerésekor megkezdett korai fejlesztéstől a közoktatásban való részvétel teljes ideje alatt nyújtott szakszerű, speciális vagy befogadó intézményben történő gyógypedagógiai ellátás az alapja a látássérült gyermek, tanuló felnőtt életre való felkészítésének. A cél nem tér el bármely gyermek nevelésének céljától: a felnőtt társadalomba az egyéni képességek, készségek, tudás birtokában való beilleszkedés.

A látássérült tanulók a speciális általános iskola befejezését követően szinte kivétel nélkül **továbbtanulnak**: gimnáziumokban, a szakképzésben, speciális szakiskolákban, készségfejlesztő speciális szakiskolákban, vagy tanfolyamon. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a szülő akadályozza meg a tanulást.

A középfokú tanulmányok elvégzését követően a tanulók **vagy munkába állnak, vagy felsőfokú képzésben** vesznek részt. **Sok látássérült fiatal szerez oklevelet**, elsősorban humán területeken (tanári, bölcsész, jogász, stb.), de vannak közöttük például informatikus mérnökök is. A látássérültek iskoláiban többen vállalnak tanári munkát

A speciális iskolák – saját indíttatásból – igyekeznek figyelemmel kísérni volt növendékeik életútját, így sok adattal is rendelkeznek, bár az adatok nem nyújtanak teljeskörű áttekintést a jelen helyzetről.

Az integrált nevelésben-oktatásban részesülő látássérült tanulók továbbtanulásáról nincs célzottan gyűjtött információ – ezt a jogszabályi változás a következő évtizedben már lehetővé teszi.

2. A látássérülés és a csatlakozó sérülések = halmozott sérülés fogalma

A látássérültekkel foglalkozó intézmények adatai alapján **növekszik azoknak a gyermekeknek a száma, akik koraszülöttek, és szerzett vagy öröklött szembetegségük mellett egyéb károsodásuk is van.** Ilyen csatlakozó károsodások: az értelmi fogyatékoság, a mozgás- vagy hallássérülés, az autisztikus

tünetek, a személyiség- és viselkedészavarok, beszédhiba/fogyatékoság stb.

A nevelés-oktatás szempontjából igen nagy jelentőségű a különböző sérülések eredete (veleszületett, öröklött, szerzett), keletkezésének ideje (intrauterin, szülési, később szerzett), súlyossága (enyhe, középsúlyos, súlyos), későbbi változása (progrediáló, stagnáló). Mindezek **kombinációja** miatt igen széles palettán helyezhető el a halmozott sérülés fogalma, ezáltal gyakorlatilag teljesen egyedi lehet a halmozottan sérült gyermekek, tanulók sajátos igénye, ellátása.

A halmozottan látássérült gyermekek közül **a meglévő intézményrendszer a következő „típusok” befogadására** készült fel: vak-enyhe értelmi fogyatékos, vak-középsúlyos értelmi fogyatékos, vak-mozgás- és értelmi fogyatékos, gyengénlátó-enyhe értelmi fogyatékos, „siket-vak”. Megjegyezzük, hogy hazánkban az enyhébb fokú látás-hallássérült – azaz nem „siket-vak” - gyermekek ellátása, fejlesztése megoldatlan. Ha a vízus indokolja, a látássérültek intézményeiben fogadják őket.

A diagnosztizálás és a fejlesztés lehetőségeinek meghatározása szempontjából jelentős kérdés, hogy a halmozottan sérült gyermek esetében vajon melyik fogyatékoság okozza a súlyosabb problémát, illetve melyek azok az ép, vagy kevésbé sérült képességek, melyekre jól lehet építeni a fejlesztő munka során? A kérdés megoldása a kialakult intézményrendszer miatt is problematikus, hiszen a gyermek számára a szakértői bizottságnak ki kell jelölnie azt az intézményt, amely a gyermek egyéni igényeit képes kiszolgálni. A **halmozottan fogyatékos** (kettő vagy több fogyatékoság egyidejű jelenléte) **látássérült gyermekek egy részének intézményes ellátása hazánkban részlegesen/egyáltalán nem megoldott**. Ilyen megoldatlan kérdés pl. a súlyos autisztikus tünetű, vagy éppen az előzőekben említett látás-hallássérült gyermekek teljes körű ellátása, különös tekintettel az egyéni szempontból esetleg lehetséges integrált nevelés-oktatásra.

A súlyosan halmozottan fogyatékos látássérült gyermekek, tanulók teljes körű ellátásának megszervezése – a jelenleg meglévő intézményekre támaszkodva – jövőbeni állami feladat.

A halmozottan sérült látási fogyatékos tanulók munkavállalása sok nehézségbe ütközik: elsősorban a speciálisan a megváltozott munkaképességű embereket foglalkoztató cégeknél találnak munkalehetőséget. Sokan azonban a rokkantsági nyugdíjat veszik igénybe, és lehetőség híján nem tudnak munkát vállalni.

II. A látássérültek intézményrendszerének kialakulása, az integrált nevelés-oktatás létrejötte, a szakemberképzés története

1. Az intézményrendszer kialakulása

A vakok felkarolásának kezdetét Gordosné Dr. Szabó Anna³ kutatásai nyomán 1817-re tehetjük: ekkor a Budai Asszonyi Egyesület intézményt hozott létre a vakok foglalkoztatására. A kezdeményezés sorsáról nem tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy vak fiatalokat egyszerű munkavégzésre tanítottak be.

Az **1825-26-os tanévben** Beitl Rafael Pozsonyból indulva, Pesten három tanítvánnyal **megkezdte a vakok iskolai oktatását**. Az intézmény – miközben tanulói és oktatói létszáma folyamatosan növekedett - több költözést követően 1902-ben átkerült a ma is működő, impozáns pesti épületbe (itt található a híres „Nádor-Terem”), melynek udvarán 1912-re elkészül az óvodaépület is. **A vakok iskolájának⁴ szakmai bővítése az utóbbi évtizedekben jelentős volt: a halmozottan fogyatékos gyermekek és tanulók számára is megnyitotta kapuját, óvodai csoportokat, iskolai és speciális szakiskolai osztályokat létrehozva.** Az intézmény felszereltsége európai színvonalú – még speciális uszodával is rendelkezik -, minden eszköz biztosított a tanulók számára.

1928-ban – több mint 30 évvel a gondolat felvetését követően – **a vakok tanintézetében létrejön egy osztály a „csökkentlátók” oktatására. Az önálló „csökkentlátók” iskolája** 3 tanulócsoporthal **1956-ban létesül** Csepelen, kétszeri költözést követően 1982-től mai végleges helyén 16 tanulócsoporthat fogadhat, diákotthonnal egybeszerveve⁵. Tanulói között vannak halmozottan sérült gyengénlátó, aliglátó gyermekek. Az intézmény felszereltsége európai színvonalú, kiemelkedően felszerelt – esetenként kipróbálható – speciális optikai és elektronikus eszköztárral rendelkezik. Tanuszodát is működtet.

³ Előadás a gyengénlátók új épülete átadásának 10 éves évfordulójára rendezett ünnepi konferenciáján 1982. Budapest

⁴ OM azonosító: 038428 Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, EGYMI, Diákotthona és Gyermekotthona (Budapest)

⁵ OM azonosító: 038426 Gyengénlátók Általános Iskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye és Diákotthona (Budapest)

1972-ben felavatják Debrecenben is a gyengénlátók iskoláját⁶, mely szintén 16 tanulócsoporthoz épült, diákotthonnal. Feladatköre az utóbbi években bővült: a környező megyékből vak, valamint halmozottan sérült gyengénlátó tanulókat is fogad. Felszereltsége kiváló.

A budapesti és a debreceni intézményeket mindig közpénzből tartották és tartják fenn az adott város/megye önkormányzatai.

Éppen **25 évvel ezelőtt, 1982-ben létesült Budán a mozgássérült vak gyermekek egyházi fenntartású óvodája - iskolája**⁷, ahol súlyosan és halmozottan fogyatékos, jelentős számban állami gondoskodásban részesülő gyermekek és tanulók vannak. Az intézmény gyermekotthont is működtet. Felszereltsége európai színvonalú, minden speciális eszközzel rendelkezik, mely a halmozottan fogyatékos látássérült gyermekek ellátásához nélkülözhetetlen. Speciális uszodát működtet.

Pécsett 15 éve jött létre alapítványi fenntartásban egy óvoda, iskola⁸, szakiskola⁹. Intézményegységei közül kiemelkedő a szakiskolai képzés – különlegessége, hogy a látássérült tanulókon kívül más típusú sajátos nevelési igényű tanulókat is fogad. Felszereltsége jó színvonalú, minden speciális eszközzel rendelkezik.

Az egyházi/alapítványi fenntartású intézmények működését az állami normatív támogatások, a fenntartói kiegészítések, adományok, pályázatok útján biztosítják.

A látássérült gyermekek óvodába, iskolába történő felvételét 1976 óta szakértői bizottság végzi. Az eredetileg „állandó áthelyező állomás” jogi státuszát az 1985-ös oktatási törvény határozta meg, ma országos feladatkörrel, egyedülálló szakértői bizottságként működik Budapesten: **Látásvizsgáló Országos Szakértői és**

⁶ OM azonosító: 038516 Dr. Kettesy Aladár Általános Iskola és Kollégium, Pedagógiai Szakszolgálat (Debrecen)

⁷ OM azonosító: 038440 Vakok Batthyány László Róm. Kat. Gyermekotthon, Óvoda, Általános Iskola (Budapest)

⁸ OM azonosító: 038765 Látássérült Gyermekek Rehabilitációs és Oktatási Központja, Óvoda, Általános Iskola és Kollégium (Pécs)

⁹ OM azonosító: 038447 Látássérült Fiatalok Rehabilitációs Speciális Szakiskolája és Szakiskola (Pécs)

Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ. Mint elnevezése is mutatja, **feladatköre jóval túlterjed a diagnosztikai feladatokon:** korai fejlesztést szervez, szülőknek, szakembereknek tanácsadást biztosít, előadásokat tart, szakmai fejlesztéseket végez, stb. Szakmai tevékenysége kiemelkedő.

2. A látássérült gyermekek, tanulók integrált nevelésének-oktatásának története

Fontos tudni, hogy hazánkban **az integrált nevelés-oktatás alap gondolatát** Dr. Mihályik Szidor, a Vakok Tanintézetének igazgatója már **a XIX. században felvetette**¹⁰, javasolva, hogy a vakok iskolájába be nem kerülő gyermekek legalább az elemi iskolában lehessenek: mai értelmezés szerint: „hideg integráció”. A XX. század elején Fejér Gyula szemorvos javasolja, hogy a fővárosi elemi iskolákban nyissanak osztályokat a csökkentlítő gyermekeknek¹¹ - mai értelmezésünk szerint „lokális integráció”¹². 1931-ben Jármer Lajos a vak gyermekek óvodájában megvalósítandóan „fordított integrációt” javasol¹³. Végül **1978-ban – hazánkban elsőként - Dr. Csabay Lászlóné igazgató** – aki nemzetközi konferencián szerzett tapasztalatát¹⁴ hasznosította - **vezetésével utazótanári szolgálaton keresztül indult meg az integráltan tanuló gyengénlátó gyermekek gyógypedagógiai megsegítése.** A megvalósítást a fenntartó Fővárosi Tanács VB Művelődésügyi Főosztálya tette lehetővé. A 80-as években a fővárosi gyakorlat mintájára a debreceni iskolában is megszervezték az utazótanári szolgálatot, majd a 90-es években megindult a vak tanulók integrációja is. Az utazótanári szolgálatok a látássérült gyermekek és tanulók esetében kezdetektől fogva a „teljes integráció” megvalósítását támogatják. Ebben az esetben a sérült gyermek a tanuláson és egyéb foglalkozásokon is együtt van az ép gyermekekkel.

¹⁰ Dr. Mihályik Szidor: A vakokról (1870) Hozzáférhető a MVGYOSZ könyvtárában

¹¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: A gyengénlátók pedagógiájának múltjából – egy úttörő tiflopedagógus: Kárpáty Ottó (Gyógypedagógiai Szemle 1993/1.)

¹² Dr. Csányi Yvonne: Fogyatékosok integrációja – nemzetközi és hazai áttekintés (Gyógypedagógiai Szemle, 1995/1. szám)

¹³ Jármer Lajos: Vakok és látók együttes nevelése, oktatása (részlet; Szemelvénygyűjtemény a Gyógypedagógia Történetéhez IV. – főiskolai tankönyv)

¹⁴ Dr. Csabay Lászlóné: Beszámoló a Csökkent Látóképességűek Nevelésével Foglalkozó Nemzetközi Tanács I. Európai Konferenciájáról (Gyógypedagógia 1975/5.)

A budapesti gyengénlátók iskolájának szakmai tapasztalatai és ajánlása alapján a fenntartó Fővárosi Önkormányzat 1999-ben létrehozta az integrált nevelést- oktatást segítő „módszertani központokat”¹⁵. A közoktatási törvény 2003-as – a jelenlegi elnevezést illetően későbbi - módosítását követően a módszertani központok „egységes gyógypedagógiai módszertani intézményekként” (továbbiakban: EGYMI) szak- és szakmai szolgáltatásokat vállalva segítik a sajátos nevelési igényű, esetünkben a látássérült gyermekek és tanulók integrált nevelését, oktatását. A törvény jóvoltából az önkormányzatok immár az egész ország területén létrehozhatnak intézményeikben EGYMI-ket.

3. A gyógypedagógusképzés története – a látássérültek nevelés-oktatása szempontjából

A látássérültek gyógypedagógusainak képzése az 1800-as években a vakok intézményében történt. 1895-től Vácott a Gyógypedagógiai Tanítóképzőben megindult a **kétéves általános (egységes) gyógypedagógus-képzés**. 1904-től a képzés Budapesten folytatódott. A többszöri átszervezés, bővülés következtében 1928-tól „Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola” keretében folyt a képzés.

1963-tól háromszakos képzés keretében megkezdődött a látási fogyatékosok nevelésére, oktatására a gyógypedagógusok képzése – az értelmi fogyatékosok és a hibás beszédűek kötelező szakok mellett választható szakként. **1971-től kétszakos képzésként** az oligofrénpedagógia kötelező szak mellett a tiflopedagógia választható szak volt. **1992-ben új kísérleti reformterv** keretében változik a gyógypedagógusképzés. **Kétfajta elkülönülő kompetencia - tanár vagy terapeuta** - kombinációjával 3 féle végzettség szerezhető: két szakterületen tanári, azonos szakterületen tanári + terapeuta, illetve különböző szakterületen tanári + terapeuta. 1999-től akkreditált képzés keretében 4 éves főiskolai szintű, 5 éves képzés keretében egyetemi szintű képzés indul¹⁶.

A Bolognai-folyamat eredményeként napjainkban megindult a BA és az MA képzés.

¹⁵ Fővárosi Közgyűlés 1999. évi 1427. számú határozata

¹⁶ Forrás: Gordosné Dr. Szabó Anna: A magyar gyógypedagógusképzés története (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000)

A látássérültek nevelés-oktatása szempontjából a megváltozott képzés a távlatokban komoly szakmai kérdéseket vet fel: tisztázatlan a BA-képzésben résztvevő gyógypedagógusok közoktatásban alkalmazhatósága, és kérdéses, hogy az egyre növekvő számú halmozottan fogyatékos látássérült gyermekek, tanulók szakszerű ellátásához megfelelően képzett gyógypedagógusok megfelelő számban lesznek-e? A közoktatás szempontjából fontosnak látszik, hogy a látássérültek ellátását célzó posztgraduális képzések induljanak, e képzések elérhetőek legyenek a korábban végzett gyógypedagógusok számára is.

III. A látássérült gyermekek, tanulók nevelésének, oktatásának egyes jogszabályi kérdései - azok megvalósulása a látássérült gyermekek/tanulók együtt-és különnevelésének gyakorlatában

A sajátos nevelési igényű gyermekekre és tanulókra, az intézmények működésére vonatkozó jogszabályok összességében megfelelőek, a fogyatékosok ellátásával összefüggő módosítások, új rendelkezések a gyakorlati tapasztalatokat is figyelembe veszik. Az 1985. évi oktatási törvény beiktatását követően a jogszabályalkotásban kiemelt figyelem övezi a fogyatékos gyermekek, tanulók óvodai nevelését, iskolai nevelését, oktatását, szakképzését, valamint a felsőoktatásban való részvétele körülményeinek biztosítását.

A sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók együtt- és különnevelésének jogi szabályozása vonatkozik a látássérült gyermekekre, tanulókra is. **A jogszabályok ismeretét adottnak véve csak néhány kiemelkedő kérdést, azok gyakorlatban megvalósulása során szerzett utazótanári tapasztalatokat mutatjuk be.**

A jogszabályok gyakorlati megvalósításának néhány, a tanulmány szempontjából fontos területe:

- Alapvető jelentőségű **az alapító okirat tartalma**. Az alapító okiratban a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók befogadása mellett pontosan meg kell határozni, hogy milyen fogyatékoság (testi, érzékszervi, értelmi, halmozott) ellátását vállalhatja az intézmény, hiszen ez a normatív támogatás eltérő összegének igénylése, a kötelező (minimális) eszközjegyzék szempontjából is meghatározó. Komoly nehézséget okoz azonban, hogy **egy-egy befogadó intézményben legfeljebb 1-2 látássérült gyermek, tanuló található** – és ráadásul nem hosszú időtartamig, **legfeljebb 3-8 éven át**, hacsak közben át nem iratkozik más intézménybe. Az integrációs utazótanárok tapasztalata szerint előfordul, hogy **többségi közoktatási intézményben van olyan látássérült gyermek, aki** – bár megfelelő szakvéleménnyel rendelkezik – **semmilyen segítséget nem kap**, mert az alapító okiratban nem szerepel a sajátos

nevelési igényű tanuló fogadása. Erre lehetőséget az integráció ellenőrzésének hiánya ad.

- Az **Óvodai nevelés országos alapprogramja¹⁷**, a **Nemzeti Alaptanterv és a Kollégiumi nevelés országos alapprogramja¹⁸** a sajátos nevelési igényű tanulók nevelése - oktatásának is alapidokumentumai. Alkalmazásukat segíti az „**Irányelv**”¹⁹, mely a vak-aliglátó és az aliglátó-gyengénlátó óvodások, iskolások nevelésének, oktatásának helyi tervezéséhez (pedagógiai program, tanterv) is kiváló támpontokat nyújt. Az Irányelv ismerete nélkül sem a gyógypedagógiai, sem a befogadó többségi közoktatási intézményekben **nem lehet elkészíteni az alapidokumentumokat**, a helyben szokásos éves terveket, valamint az esetenként szükséges egyéni fejlesztési/haladási terveket. Mint az az Irányelv több részében is olvasható: e feladatok elvégzéséhez a **szakirányú EGYMI-k segítséget nyújtanak** akár az utazótanárok közreműködésével, akár szaktanácsadói tevékenységükkel – mely utóbbi megindítása napjainkban kezdődik.
- A közoktatás joganyaga arról is rendelkezik, hogy a **házirendet, az intézményi minőségirányítási politika tervét** úgy elkészíteni/fejlesztteni, hogy azokban szerepeljenek a sajátos nevelési igényű tanulókat érintő kérdések, a helyi szokásrend. Ennek az integrált nevelés, oktatás terén is különös jelentősége van –**a tapasztalatok alapján azonban a csak egy-egy látássérült gyermeket, tanulót befogadó közoktatási intézmény számára komoly szakmai kihívást jelent ennek érvényesítése.** Az EGYMI-k tapasztalata szerint **a befogadó közoktatási intézmények tekintetében vegyes a kép:** van, ahol elkészülnek a kiegészítések, és van, ahol nem. Ennek ellenőrzése napjainkban a fenntartó részéről szakmailag esetleges– az EGYMI-k pedig természetesen nem ellenőrizhetnek.

¹⁷ 137/1996. (VIII.21.) Korm. rendelet

¹⁸ 46/2001. (XII.22.) OM rendelet

¹⁹ 2/2005. (III.1.) OM rendelet a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók óvodai nevelésének, iskolai oktatásának irányelveiről

- Kiemelkedő jelentőségű a látássérült gyermekek, tanulók szempontjából a **„habilitációs-rehabilitációs” órakeret**: ez vakok esetében a heti órakeret 40%-a, gyengénlátók esetében 35%-a. **Óvodáskorban** a rehabilitáció-rehabilitáció beépítendő a mindennapi tevékenységekbe, foglalkozásokba. Szakmai kérdésként felvetődik: vajon a rehabilitáció-rehabilitáció, annak órakerete szempontjából hogyan lehet az egyéni igényeket jól kielégíteni az integrált nevelés, oktatás során? Ugyanannyi óra szükséges-e az általános iskolába belépő vak, aliglátó, gyengénlátó tanuló ellátására, és ugyanannyi szükséges-e a felsőbb osztályosok számára? Figyelmen kívül lehet-e hagyni az óraszükséglet tekintetében a tanuló egyéni állapotából fakadó pillanatnyi igényt – gondolva például egy kiskamasz korban bekövetkezett súlyos látásromlás okozta helyzetre, vagy éppen egy sikeres műtetre? **A speciális intézményekben ezen órák átcsoportosítása, a tanulók egyéni igénye szerinti foglalkozások megtervezése, a számukra megfelelő életkorban és szükséges gyakorisággal, intenzitással megtartása jól megoldható, hisz ennek jogszabályi feltételei adottak. De mennyivel nehezebb ez akkor, ha egy iskolában mindössze egyetlen látássérült tanuló van!** A megfelelő szakmaiság biztosítását gátolja az is, hogy sok, az integrált nevelést, oktatást igénybe vevő látássérült gyermek esetében nem biztosított a szakirányú végzettségű gyógypedagógus közreműködése. A felmerülő kérdések sora hosszú – miközben tudjuk, hogy jogszabály nem vállalhatja fel az egyedi esetek részletes, aprólékos szabályozását – valamilyen **módon mégis megoldást kell találni**. Az utazótanári szolgálatok általános tapasztalata az, hogy a rehabilitációs-rehabilitációs foglalkozások órakeretének helyi meghatározása, költségeinek fedezése csak részben, vagy egyáltalán nem biztosított. **Ha részese is a látássérült gyermek egyéni megsegítésben, akkor is csak igen kevés helyen látja el azt a szakirányú gyógypedagógusi képesítéssel rendelkező pedagógus, helyettük a munkáltatók „fejlesztő pedagógusokat” alkalmaznak, holott a fejlesztő pedagógusok kompetenciája nem terjed ki a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására. A fejlesztő pedagógusok gyógypedagógusi feladatkörben alkalmazása mindamellett jogszabályellenes. Ellenőrzése megoldatlan.**

- A törvénynek az utazótanárok alkalmazására vonatkozó szabályozása²⁰ értelmezhető, de a gyakorlatban történő megvalósítása országosan nehézkes. A látássérült gyermekek és tanulók EGYMI általi ellátása során nem találkozunk utazótanári hálózattal. **A látássérültek speciális intézményei közül három alkalmaz utazótanárt** (Budapesten és Debrecenben), **akik a városban igen, de az országban a teljes lefedettséget nem tudják biztosítani.** A három intézmény pedagógusai a távolabb élő látássérült gyermekekhez, tanulóhoz, a befogadó intézményekbe ritkán jutnak el, velük a rendszeres fejlesztés nem, **csak a szakszerű tanácsadás valósítható meg.** Mint később látni fogjuk, az EGYMI-k sajátos programokkal igyekeznek segítséget nyújtani – ez azonban nem váltja ki az utazótanári szolgálat által – a megyei önkormányzatok részére kötelező feladatként megjelenő - ellátandó feladatokat.

A gyakorlatban már **2001-ben megkezdődött az „EGYMI-alközpont-hálózat” kiépítése: a siket gyermekek, tanulók ellátására létesített kaposvári intézmény utazótanári szolgálata a környéki gyengénlátó gyermekeket, tanulókat a budapesti gyengénlátók EGYMI-vel szakmailag együttműködve látja el** (A kaposvári intézmény ²¹– a jogszabály adta lehetőséget jóval megelőzve - egyike az elsőként megalakult módszertani központoknak, az integráció megvalósításában vállalt szerepe és tevékenysége napjainkban is rendkívül széleskörű).

²⁰ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 1. sz. melléklet első rész 6. utazó gyógypedagógus, logopédus, pszichológus, konduktor, ha az iskola a többi gyermekkel együtt fejleszti a fogyatékos tanulót, legalább heti öt óra foglalkoztatás keretében, nyolctanulónként

Az utazó szakember hálózat keretében a foglalkoztatás a fővárosi, megyei önkormányzat által kijelölt közoktatási intézményben történik. Az álláshelyeket a fővárosban, illetőleg megyében - a szakértői és rehabilitációs bizottság nyilvántartása szerint - a többi gyermekkel, tanulóval együtt óvodai nevelésben, iskolai nevelésben és oktatásban részesített gyermekek, tanulók - a fogyatékos típusa szerint - létszámát nyolccal, az utazó gyógytestnevelői álláshelyek létszámát az érintett tanulók létszámát tizenkettővel elosztva ajánlott meghatározni. Az osztással - a kerekítés szabályai szerint kialakított - csoportra ajánlott tervezni egy-egy - egy csoport esetén a csoport létszámától függetlenül legalább egy - a feladat ellátásához szükséges szakembert. Az utazó gyógypedagógust, logopédust, konduktort, gyógytestnevelőt stb. a gyermeket, tanulót nevelő, illetve oktató óvoda, iskola megkeresésére a munkáltatói jogot gyakorló közoktatási intézmény vezetője rendeli ki.

²¹ OM azonosító: 038552 Duráczky József Óvoda, Általános Iskola, EGYMI, Pedagógiai Szakmai Szolgáltató Intézmény, Diák- és Gyermekotthon, Szakértői és Rehabilitációs Bizottság (Kaposvár)

A látássérültek intézményei törekednek az „alközpont-hálózat” kiépítésére, ezt a „hálózatot” azonban jogszabály egyelőre nem tartalmazza, finanszírozása csak az intézmények saját költségvetésének függvényében lehetséges. A megyei szintű ellátási kötelezettséget, a központi költségvetés által biztosított források elégtelenségét, és saját gazdasági nehézségeiket hangsúlyozva **a fenntartók máris igyekeznek szűkíteni az utazótanári szolgálatok más megyékre is kiterjedő feladatellátását, hivatkozva a meg nem kötött megyei együttműködési megállapodásokra. A látássérülés azoknak a kis számú és szórt előfordulású fogyatékoságoknak a körébe tartozik, melyeknél a gazdaságos és szakszerű ellátás regionális szinten, illetve a megyék közötti együttműködési megállapodások megkötésével kerülhetne sor.** A más megyékre kiterjedő ellátás „tiltására” való törekvés nemcsak a már kialakított ellátórendszert fogja szűkíteni – szakmailag ellátatlanul hagyva a látássérült gyermekeket, tanulókat – de meg fogja akadályozni az „alközpont-hálózatok” létrehozását is, hiszen magában véve a kapcsolatrendszer működtetése is finanszírozást igényel. **Végül jelentős probléma, hogy a látássérült gyermekek, tanulók integrált nevelését, oktatását érdemben csak látássérült szakirányú végzettségű gyógypedagógusok segíthetik, ám a területileg szétszórt ellátáshoz nincs elegendő szakember, és tárgyi felszereltség.**

- Az intézmények működéséhez szükséges **kötelező** (minimális) **eszközjegyzékről**²² szóló jogszabály tartalmazza a látási fogyatékos gyermekek/tanulók neveléséhez, oktatásához szükséges alapvető felszerelések felsorolását. E jegyzék alapján **a befogadó közoktatási intézményeknek rendelkezniük kell mindazon felszereléssel, mely a látássérült gyermekek/tanulók nevelését, oktatását lehetővé teszi.** Az utazótanári tapasztalatok alapján **az eszközök biztosítását alapvetően befolyásolja a látássérült gyermek/tanuló egyéni állapotából, életkorából fakadó sajátos, csak rá jellemző igénye** – azaz nem biztos, hogy éppen annyi és éppen ugyanolyan eszközök teljes sorának

²² 11/1994. (VI.8.) MKM rendelet 7. számú melléklet: Jegyzék a nevelési-oktatási intézmények kötelező (minimális) eszközeiről és felszereléséről

beszerzése szükséges, mint amit a jogszabály tartalmaz. Az is tapasztalat azonban, hogy a tanuló számára speciális eszköz egyáltalán nem biztosított! A tanuló személyét illetően e helyzeten jelentősen javíthatnak az EGYMI-kben az EU-s pályázatokon valamint a Fogyatékos Gyermekekért Közalapítvány²³ pályázatán elnyert támogatásokból napjainkban alakuló **kölcsönzőtárak**, melyek az alapvető és nagyobb értékű eszközök kikölcsönzésére hivatottak. A kölcsönzőrendszer azonban biztosíthatja a nagyértékű speciális eszközök²⁴ gazdaságos kihasználását. Megjegyzendő, hogy a kölcsönzés lehetősége nem menti fel a befogadó intézményeket a személyi és egyéb tárgyi feltételek megteremtésének kötelezettsége alól. Ehhez jelentős segítséget kaptak a fenntartók a 16/2007. (III.14.) OKM rendeletben a speciális eszközök beszerzéséhez biztosított támogatás igénylésének lehetőségével. Az, hogy ezzel a lehetőséggel az intézményfenntartók mennyire éltek, - az igénylések feldolgozása után – képet adhat majd a látássérült tanulók eredményes oktatásáért érzett felelősségről, a rájuk való odafigyelésről is.

- Az integrált nevelésben, oktatásban részesülő látássérült tanulók esetében a jogszabály három évenkénti **kötelező felülvizsgálatot ír elő**. E felülvizsgálat arra terjed ki, vajon **fennáll-e a tanuló sajátos nevelési igénye, halad-e tanulmányaiban, biztosítottak-e az eszközök, de nem terjed ki arra, hogy a tanuló számára helyben valóban biztosított-e minden személyi és tárgyi körülmény** ahhoz, hogy tanulmányait kortársaihoz hasonló, egyenlő esélyekkel végezhesse? Az országos feladatkörrel működő szakértői bizottság és rehabilitációs bizottság személyi feltételei a helyszíni ellenőrzést nem teszik lehetővé. **Az integrált nevelésben, oktatásban részesülő látássérült tanulókat a KIR adatbázis alapján 287 közoktatási intézmény fogadja. Az intézmények között egyaránt vannak többségi és speciális intézmények – közös jellemzőjük, hogy nem a látássérültek nevelésére, oktatására létesültek. A befogadó közoktatási**

²³ Jogutódja a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány

²⁴ Példaként: a szükséges nagyítók ára 10-20ezer Ft-nál kezdődik, az elektronikus olvasógépek ára 200ezer-800ezer Ft közötti, mechanikus Braille-írógép 80ezer Ft, a Braille-jegyzetelő 800ezer Ft, a Braille-sor kijelző 1millió Ft-nál kezdődik, a Jaws képernyőolvasó program 200ezer-300ezer Ft-nál kezdődik.

intézményeknek a látássérültek integrációját célzó szakmai ellenőrzését csak független szakértők alkalmazásával tartjuk elképzelhetőnek – a jövőben elengedhetetlenek.

- Végül meg kell említeni **a sajátos nevelési igényű tanulók részvételét az országos mérésekben.** A kérdés kétirányú: egyrészt a gyógypedagógiai intézményekben, másrészt a befogadó intézményekben ellátott tanulók részvételéről szólnak. A látássérültek esetében a feladatok „láthatóvá” illetve „tapinthatóvá” átalakítása nehézkes, hiszen közvetlenül a mérés megkezdése előtt kell rövid idő alatt elkészülni – a látássérültek intézményei, ha sietve és nehezen is, de megoldják. Valójában előzetes szakmai egyeztetések alapján gondoskodni kellene a mérési feladatok adaptációjának körülményeiről, megvalósíthatóságáról. Vak tanulók esetében eleve az adaptált (tapintható/hangosított) mérési anyagot kellene biztosítani, gyengénlátó tanulók esetében pedig a befogadó intézményben az érintett gyermek egyéni szükségleteinek megfelelő adaptációra lenne szükség.

A látássérültek intézményei arra törekednek, hogy megtudják: az országos átlaghoz viszonyítva tanulóik milyen eredményeket érnek el. Fontos ez többek azért is, mert a tanulók egy része gimnáziumban szeretné tanulmányait folytatni – azaz a speciális iskolának tudnia kell, hogy milyen eredménnyel készíti fel őket a továbbtanulásra. **A halmozottan sérült tanulók esetében a feladatok megoldása szinte lehetetlen, mert számukra nem készül külön mérési feladatsor. A 2006. évi mérés során az intézmények eldönthették, hogy sajátos nevelési igényű tanulóik részt vesznek-e a mérésben. Ez az integrált nevelésben-oktatásban részesülő tanulók teljes mentesítését is jelentette, mellyel szakmai indíttatásból nem értünk egyet!** Végző soron megállapítható, hogy az integráció sikerességének, az integrált tanulók megfelelő előrehaladásának országos szintű mérése nem történik meg – s ez ellentmond az esélyegyenlőség elvének, és évekre előre lehetővé teszi a pedagógiai munka sikerességének téves megítélését.

IV. A látássérült gyermekek, tanulók ellátása a közoktatásban

A látássérült gyermekek, tanulók **jogosultak a különleges gondozásra, speciális ellátásra, ha az országos bizottság szakvéleményével rendelkeznek.** A különleges gondozás helyét a szülők kérése és az intézményrendszer adta lehetőségek alapján jelöli ki a szakértői bizottság - ideértve a bölcsődei gondozást (ez nem közoktatási intézmény), a korai fejlesztést, az óvodai és iskolai nevelést és oktatást. A korai fejlesztést a szakértői bizottság gyógypedagógusai, vidéken a külön megbízott gyógypedagógusok biztosítják.

Az integrált nevelés, oktatás iránti igény esetén a bizottság javaslatot tesz az óvodára, az iskolára (kijelölt intézmény), egyben tájékoztatást ad arról is, hogy melyik EGYMI-hez fordulhat segítségért a kijelölt intézmény. A szakértői véleményt a bizottság megküldi a szülőnek, és az érintett EGYMI-nek. Ritkán fordul elő, hogy a szakvéleményben foglaltakat a szülő nem fogadja el, fellebbezés esetén a felülvizsgálatot az ELTE Gyógypedagógiai Főiskolai Kar intézménye²⁵ végzi.

Látássérült gyermek és tanuló szakértői vélemény híján speciális intézménybe nem kerülhet, befogadó intézményben nem kaphat igényei szerinti megsegítést. Így elvileg biztosított a gyermek, tanuló utazótanári ellátása, speciális megsegítése – ez csak a szülők vagy a befogadó közoktatási intézmény ritkán előforduló elutasító magatartása esetén nem realizálódik.

A vak gyermekek számára speciális óvoda működik.

Minden látássérült tanuló igénybe veheti a gyógypedagógiai intézményt is, akár általános iskolai, akár szakmai tanulmányok céljából. Szakiskola, speciális és készségfejlesztő szakiskola is van a gyógypedagógiai iskolák egy részében. Gimnáziumi, szakképző iskolai tanulmányokat kizárólag integráció keretében lehet végezni, természetesen ugyanígy a felsőfokú képzésben résztvevő is.

²⁵ ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Gyakorló Gyógypedagógiai Szolgáltató Intézmény

1. A feladatellátás a közoktatásban

Az alábbi táblázat azt mutatja be, hogy a hazai közoktatási intézményrendszer a látássérült gyermekek és tanulók ellátásában milyen feladatokat lát el.

gyógypedagógiai intézmény		vak-aliglátó			aliglátó-gyengénlátó			Szakértői Bizottság	EGYMI
		ép intell.	enyhe ért.	középs. ért.fogy.	ép intell.	enyhe ért.	középs. ért.fogy.	→ korai fejlesztés	
gyógypedagógiai intézmény	óvoda	x	x	x				szakvélemény készítése, tanácsadás, nem kötelező kontroll vizsgálatok stb.	
	ált.isk.	x	x	x	x	x			
	szakisk.	x							
	spec. szakisk.		x						
	készségf. spec. szakisk.			x					
integrált (befogadó) intézmény	óvoda	x	x	x*	x	x*	x*	szakvélemény készítése, tanácsadás, kötelező kontroll vizsgálatok stb.	szakszolgáltatás, pedagógiai-szakmai szolgáltatás
	ált.isk.	x	x*	x*	x	x*	x*		
	szakisk.	x			x*				
	spec. szakisk.		x*			x*			
	készségf. spec. szakisk.			x*			x*		
	szakképzés	x			x				
gimn.	x			x					

1. táblázat: A látássérült gyermekeket, tanulókat ellátó intézmények feladatellátása hazánkban

Rövidítések: intell=intellektus; ért.fogy=értelemi fogyatékos; középs=középsúlyos

Megjegyzés: a táblázatban *-gal jelölt esetekben a befogadó intézmény lehet más típusú SNI intézmény

A siketvak gyermekek, tanulók nevelése, oktatása jelenleg csak a budapesti vakok intézményében történik.

A táblázatból világosan kitűnik, hogy az integrált nevelés-oktatás, **a látássérült gyermekek, tanulók közoktatási intézményekbe történő befogadása széleskörű.**

2. A feladatellátásban közreműködő intézmények száma

SNI	intézmények száma
gyengénlátó	235
vak	32
enyhe értelmi fogyatékos gyengénlátó	20
enyhe értelmi fogyatékos vak	0
középsúlyos értelmi fogyatékos vak	0
siketvak	0
Összesen	287

2 táblázat: Sajátos nevelési igényű gyermekeket, tanulókat integráltan nevelő, oktató intézmények (KIR adatbázis alapján, csak a látássérültekre vonatkozó adatok!)

A táblázat alapján megállapítható, hogy a gyengénlátó gyermekek és tanulók integrált nevelését, oktatását vállalja a legtöbb közoktatási intézmény, míg a súlyosabb fogyatékoságnak minősülő vak, halmozottan sérült gyermekek, tanulók ellátását kevesebb, vagy egy intézmény sem. Az enyhe értelmi fogyatékos gyengénlátó tanulók nagyobb részét a többségi szakiskolák fogadják.

A befogadó közoktatási intézmények statisztikai adatszolgáltatásának pontatlanságát bizonyítja, hogy csak az egyik, gyengénlátókat megsegítő EGYMI 235-nél több befogadó közoktatási intézménybe járó gyermeket tart számon. A pontatlanság oka feltehetően a sajátos nevelési igény meghatározásának nem/kevésbé ismeréséből adódik.

Az alábbi táblázat a gyógypedagógiai intézmények számát mutatja be:

SNI	intézmények száma összesen	összesből látássérültek intézménye	összesből más típusú gyógyped. intézmény
gyengénlátó	10	6*	4
vak	7	4**	3
enyhe értelmi fogyatékos gyengénlátó	32	4	28
enyhe értelmi fogyatékos vak	6	3	3
középsúlyos értelmi fogyatékos vak	5	3	2
siketvak	2	1	1
Összesen	62		

3. táblázat: Sajátos nevelési igényű gyermeket, tanulókat gyógypedagógiai tanterv szerint nevelő, oktató intézmények (csak a látássérültekre vonatkozó adatok!)

Megjegyzés: a *-gal jelzett esetben az alapítványi fenntartású intézmény óvodája/általános iskolája és szakiskolája a KIR adatbázisban külön-külön szerepel; a **-gal jelzett esetben a vak tanulókat integráló gyengénlátók iskolája is szerepel

A táblázatból következtetni lehet arra, hogy az enyhe értelmi fogyatékos gyengénlátó tanulókat az enyhe értelmi fogyatékosok nevelésére, oktatására létrehozott gyógypedagógiai intézmények szívesen vállalják.

Nem statisztikai adatszolgáltatási hiba a gyengénlátó gyermekek, tanulók más gyógypedagógiai intézményben történő oktatása: a több egyéni segítségre szoruló gyengénlátó tanulók a látássérültek speciális szakiskoláiban folytatják tanulmányaikat.

3. A közoktatási intézményekben ellátott látássérült gyermekek/tanulók száma²⁶

A megyékben és a fővárosban ellátott összes látássérült gyermek, tanuló létszámát az alábbi összesítő táblázat tartalmazza

megye	integrált nevelésben, oktatásban							gyógypedagógiai intézményben							mindössz.
	gyl*	vak*	enyhén értelmi fogy.		közép-súlyos értelmi fogy. vak	süketvak	össz.	gyl*	vak*	enyhén értelmi fogy.		közép-súlyos értelmi fogy. vak	süketvak	össz.	
			gyl	vak						gyl	vak				
Budapest	48	16	1	0	0	1	66	84	134	59	55	59	13	404	470
Baranya	18	4	0	0	0	0	22	11	13	6	4	8	0	42	64
Bács-Kisk	13	2	0	0	0	1	16	0	0	2	0	0	0	2	18
Békés	13	0	2	0	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	15
Borsod	36	4	4	0	2	0	46	1	0	8	0	0	0	9	55
Csongrád	12	3	1	0	0	0	16	0	0	0	0	0	0	0	16
Fejér	10	5	1	0	0	0	16	0	0	2	0	1	0	3	19
Győr-M-S	13	3	1	0	0	0	17	0	0	1	0	0	0	1	18
Hajdú-B.	18	1	1	0	0	0	20	84	10	4	0	0	0	98	118
Heves	16	1	3	0	0	0	20	0	0	4	0	0	0	4	24
Jász	18	2	0	1	0	0	21	4	0	3	0	1	0	8	29
Komárom	8	1	1	0	0	0	10	0	0	3	0	1	0	4	14
Nógrád	11	0	2	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	13
Pest	25	3	2	0	0	0	30	4	0	4	1	0	0	9	39
Somogy	19	5	0	0	0	0	24	2	0	8	0	1	0	11	35
Szabolcs	31	2	3	0	0	0	36	9	8	1	0	0	0	18	54
Tolna	11	2	2	0	0	0	15	0	0	2	0	0	0	2	17
Vas	7	0	0	1	0	0	8	0	0	4	0	0	0	4	12
Veszprém	6	3	0	0	0	0	9	0	0	0	0	2	0	2	11
Zala	12	1	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	13
mindössz.	345	58	24	2	2	2	433	199	165	111	60	73	13	621	1054

4. táblázat az ellátott látássérült tanulók létszáma

Rövidítések: gyl*: építemű gyengénlátó; vak*: építemű vak; fogy: fogyatékos

A vastag kiemeléssel jelzett megyékben - országos felvételi körzettel - látássérültek speciális intézményei működnek: Budapesten 3, Debrecenben és Pécsen 1-1 intézmény van. Ez a magyarázata annak, hogy e megyékben és a fővárosban nagy az eltérés az integráltan és a speciális intézményben nevelt, oktatott látássérült gyermekek/tanulók létszáma között.

Szembevető az adatok alapján, hogy a gyengénlátó/aliglátó gyermekek, tanulók integrált nevelése, oktatása sok gyermekre kiterjed: 345-en részesülnek integrált nevelésben-oktatásban, 199-et látnak el a speciális intézmények. A halmozottan

²⁶ Adatok az OSA 2006 alapján

sérült gyengénlátó/aliglátó gyermekek és tanulók aránya fordított: az integrált 24-gyel szemben gyógypedagógiai intézményben 111 gyermek, tanuló van. Ez utóbbi két számadatot azért is emeltük ki, mert a gyógypedagógiai intézményben ellátott halmozottan sérült gyengénlátók mindössze felét találjuk a látássérültek speciális intézményeiben, a többi gyermeket más típusú – az enyhe értelmi fogyatékosokat nevelő, oktató - gyógypedagógiai intézmény fogadja.

Az alábbi (fenti, OSA alapján készített) táblázat az országos létszámadatokat összesítve mutatja be **az integrált nevelés-oktatásban résztvevő és a gyógypedagógiai tanterv alapján ellátott látássérült gyermekek, tanulók százalékos arányát:**

SNI	integrált	spec.intézm.	összesen	integr.	spec.intézm.
	fő	fő	fő	%	%
gyengénlátó	345	199	544	63%	37%
vak	58	165	223	26%	74%
enyhe ért.fogy.gyl.	24	111	135	18%	82%
enyhe ért.fogy. vak	2	60	62	3%	97%
középs.ért.fogy.vak	2	73	75	3%	97%
siketvak	2	13	15	13%	87%
mindösszesen	433	621	1054	41%	59%

5 .táblázat: Az integrált nevelésben-oktatásban részesülő és a gyógypedagógiai ellátást igénybe vevő gyermekek, tanulók %-os aránya

Ismét látható, hogy a gyengénlátó/aliglátó gyermekek és tanulók integrált nevelés-oktatása igen elterjedt. A halmozottan sérült gyengénlátó/aliglátó gyermekek speciális intézményben történő nevelés-oktatása – mint az előbbieken is jeleztük – nem azt jelenti, hogy minden érintett gyermek a látássérültek intézményeiben részesül ellátásban! Ez akár egyfajta „integrációként” értelmezhető, melynek nyomán a lakóhelyen és családban maradás biztosítható, egyben a gyógypedagógiai szakértelem is helyben biztosított – feltéve, hogy látássérült szakirányú és továbbképzésen résztvevő gyógypedagógus van a nevelőtestületben. Megjegyezzük, hogy **a látássérült tanulóknak** – a többségi iskolákban történő nevelése, oktatása **nem jelenti a valóságos „befogadást”, a teljeskörű ellátás biztosítását.** E megállapítás az utazótanári szolgálat tapasztalataira alapul: a befogadó intézmények

szakmai járatlansága, a pedagógusok felkészítetlensége/ felkészületlensége, az eszközök hiánya stb. szembeűnő a pozitív, segíteni akaró attitűd mellett.

Megállapítható az is, hogy a vak gyermekek és tanulók (a táblázat második sora, melyre alábbiakban még kitérünk) szakmai szempontból rendkívűl összetett feladatnak minősíthető nevelését, oktatását a befogadó intézmények jelentése alapján milyen magas arányban vállalja a többségi intézményrendszer. Figyelemre méltó, hogy a vakok iskolájának 2006-2007-es tanévi adatai szerint 113(!) gyermek és tanuló, azaz közel kétszerese részesűl integrált nevelésben, oktatásban. Így megállapítható, hogy az összes gyermek és tanuló létszáma 278 fő, integrált nevelés-oktatásban 40%, speciális intézményi ellátásban pedig 60% részesűl. A számok mutatják, hogy egyrészt az adatszolgáltatás pontatlan, másrészt egyre szélesebb körű a súlyosan látássérűlt gyermekek és tanulók integrált nevelése, oktatása.

A „hivatalos” statisztikai adatok és a látássérűltek speciális intézményeinek adatait tekintve megállapíthatjuk, hogy **a statisztikai adatszolgáltatás még pontatlan**. Mint említettük, a statisztikai adatokban szereplő intézményszám és a gyengénlátók EGYMI által nyilvántartott intézményszám biztosan különbözik: az EGYMI 400-nál több gyermeket, tanulót tart nyilván, s egy-egy befogadó intézményben mindössze egy, vagy ritkán két tanuló van. A gyakorlatban az adatszolgáltatást lényegesen befolyásoló esetekkel is találkozunk az utazótanárok: szakértői vélemény alapján nyújtanak segítséget olyan intézménynek, mely intézmény a statisztikai jelentésben nem szerepelteti a gyengénlátó tanulót!

Feltehető, hogy **a normatíva igénylés esetén nagyobb figyelem** övezi az adatszolgáltatást – hiszen ennek szigorú ellenőrzése megtörténik, és komoly anyagi következményeket vonhat maga után a téves adatszolgáltatás.

A gyengénlátók budapesti EGYMI adatai szerint az 1996-97-es tanévben 80 általános iskolás, 2000-2001-ben 198 általános iskolás és 102 középiskolás, 2006-2007-ben 257 általános iskolás és közel 200 középiskolás tanuló szakmai segítségét látták el. Budapesten 38 általános és középiskolás gyengénlátó tanuló számára biztosítottak (re)habilitációs foglalkozásokat.

Mindeközben a két speciális intézmény tanulólétszáma nem csökkent jelentősen, mert – az igényeket felmérve - halmozottan sérültek számára indítottak osztályokat, szakiskolát.

Látható, hogy a látássérültek nevelése, oktatása terén hazánk nem tér el a nemzetközi trendtől: a speciális intézményekben a súlyosabb problémákkal küzdő gyermekek, tanulók ellátása történik, és az enyhébb fogyatékos, kevesebb egyéni nehézséggel sújtott látássérült gyermekek és tanulók a többségi közoktatási intézményekben integráltan kapnak ellátást.

4. A látássérültek egységes gyógypedagógiai módszertani intézményeinek szerepe a közoktatásban résztvevő látássérült gyermekek, tanulók ellátásában

A közoktatási törvény pontosan meghatározza, melyek azok a pedagógiai szakszolgálati, illetve pedagógiai-szakmai szolgáltatási feladatok, amelyeket az EGYMI-k elláthatnak.²⁷

A két budapesti önkormányzati fenntartású intézmény (vakok és gyengénlátók) egységes gyógypedagógiai módszertani intézményi feladatokat is ellát az alapító okiratban megjelöltek szerint, a szintén önkormányzati fenntartású debreceni iskola pedagógiai szakszolgálat keretében utazótanári feladatokat vállal.

Az EGYMI-k munkatársai között vannak szakirányú végzettségű gyógypedagógusok, pszichológusok, szemészorvosok, látásjavító és speciális eszközök gyógypedagógus tanárai, szociálpedagógusok. A fővárosi intézményekben az iskola gyógypedagógiai tanárai „gyakorlóiskolai tanárokként”²⁸ vesznek részt az EGYMI feladatellátásában, más alkalmazottak a programok megvalósításában, azok körülményeinek

²⁷ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

34.§ Pedagógiai Szakszolgálatok a) a gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés és gondozás;

b) fejlesztő felkészítés;

e) a logopédiai ellátás;

g) a konduktív pedagógiai ellátás;

h) a gyógytestnevelés.

36.§ (2) Pedagógiai-szakmai szolgáltatás

b) a szaktanácsadás,....

c) a pedagógiai tájékoztatás, ...

d) az igazgatási, pedagógiai szolgáltatás, ...

e) a pedagógusok képzésének, továbbképzésének és önképzésének segítése, szervezése;

g) a tanuló tájékoztató, tanácsadó szolgálat,

²⁸ 1999-től a fenntartó önkormányzat álláshelyeket biztosít az integrált nevelés-oktatás szakmai megsegítéséhez

biztosításában játszanak szerepet. A munkát segítik továbbá egyéb szakemberek, esetenként alkalmi megbízással: videostúdiós, rendszergazda, optikusok, gyártók, forgalmazók,²⁹ stb.

Az EGYMI-k létrejöttének körülményeiről korábban olvashattunk. Jelen fejezet az integrációt segítő szolgáltatásaikról, sajátos programjaikról, a saját intézményen belüli szakmai együttműködésükről szól³⁰.

Az iskolába lépést megelőző időszak programjai, szolgáltatások gyermekeknek, családoknak:

- Az óvodáskorú látássérült gyermekek **egyéni és csoportos fejlesztése**. A foglalkozásokat – mivel a felszereltség is kiváló - a speciális intézményekben szervezik
- **Fejlesztő játékok kölcsönzése** óvodásoknak az otthoni gyakorláshoz
- **Családi hétvége** a „kiscsoportos” óvodás korosztálynak
- **Iskolaelőkészítő tábor** közvetlenül az általános iskolai tanulmányok megkezdése előtt
- Kiegészítő **vizsgálatok** a fejlesztés tervezéséhez
- Szemészeti vizsgálatok
- Optikai és elektronikus segédeszközök bemutatása, kipróbálása, javaslása
- **Tanácsadás** szülőknek
- **Szülők Iskolája** – programsorozat
- **Interaktív – érzékenyítő programok** a látássérülés átéléséhez
- A speciális intézmények **kiadványainak** átadása (feladatlapok stb. a gyermekeknek, szakmai kiadványok a szülőknek)

²⁹ A gyártók és a forgalmazók egy része rendszeresen „kölsönzi” térítésmentesen, hosszabb időre az értékes speciális eszközöket kipróbálásra, bemutatásra, így segítve az intézményi eszköztárba való beszerzés gazdaságos tervezését is

³⁰ Jankó-Brezovay Pálné – Vargáné Mező Lilla: Az integrált nevelést. oktatást segítő módszertani központ modellje a gyengénlátók iskolájának gyakorlatában (Budapest, 2001. a Fővárosi Közoktatásfejlesztési Közalapítvány támogatásával)

Az iskoláskorú gyengénlátó tanulók (és szüleik) megsegítésére szervezett programok, szolgáltatások:

- **Utazótanári szolgáltatás** keretében rehabilitációs-rehabilitációs foglalkozás biztosítása Megjegyzés: az országos utazótanári hálózat kiépítetlen, így a távol élő tanulók számára ritkán biztosítható az EGYMI részéről. (Kivétel a látássérült tanulók ellátását vállaló ún. „alközpont”, a hálózat bővítését tervezik a speciális intézmények.) A látogatások alkalmával konzultációra, tanácsadásra van lehetőség. Amennyiben a tanuló ellátásához helyben van szakirányú végzettségű gyógypedagógus, úgy a kapcsolattartás levelezés stb. útján tartható, s a friss szakmai információk eljuttathatók.
- A tanulást, művelődést, életvitelt segítő **speciális eszközök kölcsönzése** – mely szolgáltatás jelenleg épül ki pályázati források felhasználásával
- Speciális oktatási/életvitelt segítő **segédeszközök javaslása** egyéni igények alapján, tanácsadás és a beszerzés segítése
- **Általános- és középiskolás tanulók „táborai”** az EGYMI székhelyén (a mindennapokat segítő speciális technikák megismerése, a legújabb speciális eszközök kipróbálása, ajánlása, szemészeti vizsgálat, tanácsadás stb. céljából)
- A befogadó **iskolák helyszíni látogatása** tanácsadás, konzultáció a pedagógusoknak (Megjegyzés: a távoli iskolák számára ritkán szervezhető)
- Interaktív – érzékenyítő programok a látássérülés átéléséhez – a nevelőtestület, a tanulótársak, a szülők és más segítők számára
- **Tanácsadás szülőknek;** a speciális intézmények kiadványainak átadása³¹

³¹ Ilyenek: Szülők nehéz helyzetbe (Kiadvány); Paraszky Sára: Közelről nézve – a gyengénlátó gyermek (Budapest, 1994. átdolgozva 2006.), többféle rajzos feladatlapsorozat Paraszky Sára vezetésével – ezeket sokszorosítják; EU-s pályázat nyomán közeljövőben átadandó: Nevelési tanácsok óvodáskorú gyengénlátó gyermeket nevelő szülőknek; Nyújtsd a kezed – Tanácsadó kézikönyv látássérült kisgyermek szüleinek; Együtt könnyebb – útmutató a fejlődésükben elmaradt vagy halmozottan sérült gyermekek szülei és nevelői számára; Játéktár látássérült kisgyermeknek, stb.

A befogadó közoktatási intézmények pedagógusai számára nyújtott szolgáltatások:

- Térítésmentes részvétel óvodapedagógusok számára az EGYMI-„nyílt napokon”, bemutató foglalkozásokon, ezekhez kapcsolódó **előadásokon**, egyéni konzultációval
- Az **óvodák helyszíni látogatása** – tanácsadás, konzultáció;
- **Nyílt napok, bemutató órák** szervezése a befogadó iskolák pedagógusai számára – előadásokkal, egyéni tanácsadással;
- **Befogadó iskolák helyszíni látogatása** – tanácsadás, konzultáció
- A speciális intézmény **eszközfelszereltségének (tanulói, tanítási, környezetkialakítási, stb.) bemutatása**, hozzáférés ismertetése
- **Interaktív – érzékenyítő programok** a látássérülés átéléséhez
- A speciális dokumentumokhoz **hozzáférés biztosítása** az intézményi könyvtárban
- **Egyéni tanácsadás, konzultáció** a befogadó intézmény székhelyén/EGYMI-ben
- Az EGYMI-k **szakmai kiadványainak átadása**³² (Megjegyzés: a gyengénlátó tanulók neveléséhez, oktatásához tantárgyi módszertani útmutatók és speciális feladatlap-sorozatok készültek, átadásuk jelen tanévben történik)
- **Akkreditált pedagógus-továbbképző tanfolyamok**³³ szervezése

³² Ilyenek például: „Ne felejts” dosszié – a látássérült tanuló befogadó intézménye és az EGYMI kapcsolattartására használható részletes dokumentum; „Ráció – Integráció” a látássérült középiskolásokat befogadó intézmény tájékoztatása a befogadott tanulóra vonatkozóan; Fejlesztési eljárások iskoláskorú gyengénlátó tanulók számára – kiadvány; Paraszkay Sára hivatkozott könyve, stb.

³³ Jelenleg 4 akkreditált pedagógus-továbbképző tanfolyam van látássérültekkel foglalkozó szakemberek számára

Az EGYMI-k tanácsadás céljából fogadják a hozzájuk forduló, felsőfokú tanulmányokat végző látássérült **fiatalokat is**, ritkán munkavállaló felnőtteket – függetlenül attól, hogy alapfeladatuknak nem része. A tapasztalatok szerint azok keresik tanácsért az EGYMI-eket, akiknek korábban is kapcsolatuk volt a speciális intézménnyel.

Az EGYMI-k szakmai munkáját, biztonságos és kiegyensúlyozott működtetését az teszi lehetővé, hogy **szakirányú gyógypedagógiai intézményekben létesültek**, s annak keretében működnek. **Tevékenységük alapja és tápláló háttere** az ott felhalmozódott gyógypedagógiai tudás, mely napjainkban is folyamatosan változik, bővül.

A látássérültek integrált nevelésének, oktatásának jelentős **„háttérsegítője” a működő speciális iskola** - kipróbált módszertanából folyamatosan lehet meríteni. A speciális intézmény –bővítve a készletet - rendelkezik mindazon különleges segédeszközzel, melyek próbáját követően meghatározható az integrált gyengénlátó gyermek, tanuló egyéni igényeinek megfelelő segédeszköz is.

Óriási **előny** a sajátos programok megszervezéséhez **az intézménnyel egybeszervezett diákothonok megléte**, így – a szállást is biztosítva - **bentlakásos programot** is lehet szervezni.

Végül érdemes kitérni arra, hogy **az iskolát és diákothont is egybefoglaló EGYMI gazdaságosan működtethető**: a speciális szakemberei mindhárom területet ellátják, a tárgyi felszerelés mindhárom egység számára használható, így a szemészet, a pszichológiai ellátás, a speciális eszközök, a könyvtár, a szertár, a mozgásfejlesztés termei, az uszoda, stb. mind az integrált, mind a belső gyógypedagógiai nevelést, oktatást kiszolgálja.

Mindehhez azért érdemes megjegyezni, hogy **az EGYMI-k személyi ellátottsága a jelenlegi feladatkörhöz még kevés**, és tárgyi felszereltség szempontjából is szükséges a folyamatos fenntartói támogatás, az intézményi pályázatírás – ez utóbbi útján történnek jelenleg a szakmai fejlesztések is.

Az intézmények jelenleg önálló gazdálkodók, mely hasonlóképpen előnyös a folyamatos és kiegyensúlyozott működtetéshez.

Az EGYMI-k igen kiterjedt külső kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. Szervezetük kialakításához, tartalmi munkájuk megtervezéséhez és napi gyakorlatukhoz külföldi tapasztalataikat³⁴ is felhasználták/felhasználják.

Mindkét működő EGYMI megvalósított/megvalósít EU-s pályázatot – szakmai fejlesztéséhez jelentős forrást szerevezve.

³⁴ Néhány külföldi kapcsolat: Perkins-Hilton Alapítvány – Amerika; Bartímeus Látássérültek Intézménye – Hollandia; Vakok Intézménye – Graz, Ausztria; Vakok Intézete - Würzburg, Németország; Gyengénlátók Iskolája - Pozsony, Szlovákia; Vakok Iskolája Arad, Románia; Gyengénlátók Iskolája Temesvár, Románia; ICEVI konferenciái – Látássérülteket Segítők Nemzetközi Szervezete konferenciái; stb.

V. A látássérült gyermekek, tanulók integrált nevelésének, oktatásának feltételrendszere – javaslatok

A látássérült gyermekek, tanulók integrált nevelésének, oktatásának feltételei³⁵ alapjaiban megegyeznek a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók integrált nevelésének, oktatásának feltételeivel. A feltételek biztosítása törvényben előírt kötelezettség. A feltételek meglétének ellenőrzése csak részlegesen, esetlegesen történik meg.

A többi tanulóval együtt nem nevelhető, oktatható sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók ellátása **megyei³⁶ (fővárosi)³⁷ feladat.** A sajátos nevelési igényű tanulók gyógypedagógiai intézményeinek felvételi körzetére vonatkozóan az **„országos feladat ellátásának”** törvényi értelmezése nyújt támpontot. ³⁸

A látássérült tanulók esetében is – mint az összes sajátos nevelési igényű gyermek esetében - **ismerni kell az Irányelvet**, melynek 1. melléklete az óvodai neveléssel, 2. melléklete az iskolai oktatással foglalkozik. Az Irányelv mindkét korcsoportra vonatkozóan részletes tájékoztatást nyújt - a jelen tanulmánnyal összefüggőeket kiemelve - az alábbiakban:

- Kimondja, hogy a fejlesztés, **nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását**, az alkalmazott eszközrendszert minden esetben **a gyermek, tanuló állapotából fakadó egyéni** szükségletek határozzák meg

³⁵ 1993. évi LXXIX. törvény 121.§ (1) Értelmező rendelkezések 28. *sajátos nevelési igényű neveléshez és oktatáshoz szükséges feltételek:* a gyermek, tanuló külön óvodai neveléséhez, illetve iskolai neveléséhez és oktatásához, a sajátos nevelési igény típusának és súlyosságának megfelelő gyógypedagógus, konduktor foglalkoztatása, a neveléshez és oktatáshoz szükséges speciális tanterv, tankönyv és más segédletek; magánoktatáshoz, integrált óvodai neveléshez, iskolai neveléshez és oktatáshoz, a fejlesztő felkészítéshez, az illetékes szakértői bizottság által meghatározottak szerinti foglalkozáshoz szükséges szakirányú végzettségű gyógypedagógus foglalkoztatása; a foglalkozásokhoz szükséges speciális tanterv, tankönyv, valamint speciális gyógyászati és technikai eszközök; a gyermek, tanuló részére a szakértői és rehabilitációs bizottság által meghatározott szakmai szolgáltatások biztosítása;

³⁶ 1990. évi LXV. Törvény 70. § (1) A megyei önkormányzat kötelező feladatként gondoskodik különösen b) az egészségügyi intézményekben tartós gyógykezelés alatt álló gyermekek oktatásáról, a többi tanulóval együtt nem foglalkoztatható fogyatékos gyermekek oktatásáról, neveléséről, gondozásáról;...

³⁷ 1990. évi LXV. Törvény
62. § (1) A főváros önkormányzatára - a fővárosnak az országban betöltött különleges szerepére és sajátos helyzetére figyelemmel - e törvény rendelkezéseit az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.
63. § (2) A fővárosi önkormányzat ellátja azokat a kötelező és önként vállalt helyi, települési önkormányzati feladat- és hatásköröket, melyek ... a fővárosnak az országban betöltött különleges szerepköréhez kapcsolódnak, ...

³⁸ 1993. évi LXXIX. törvény 121. § (1) E törvény alkalmazásában
27. *országos feladat ellátása:* országos feladatot lát el a közoktatási intézmény, ha a szolgáltatásait igénybe vevők legalább ötvenegyszázaléka - az intézmény székhelyét leszámítva - legkevesebb öt különböző megyéből (fővárosból) élők közül kerül ki, feltéve, hogy az adott feladatot ellátó, szolgáltatást nyújtó közoktatási intézményből legfeljebb három működik az országban (például ... gyógypedagógiai feladatot lát el);

- Kiemeli, hogy a **habilitációs-rehabilitációs tevékenységben**³⁹ **szakirányú végzettségű gyógypedagógus** közreműködése szükséges
- Meghatározza a **látássérülés fogalmát**
- Segítséget nyújt a **NAT alkalmazásához** a helyi tanterv elkészítésében
- Jelzi, hogy az **integrált nevelésben, oktatásban részt vevő** közoktatási intézmények **munkáját az EGYMI-k segítik**, melyek többek között elláthatják az utazó gyógypedagógusi **hálózat** működtetését is

A sajátos nevelési igényű gyermekeknek, tanulóknak a többségi közoktatási intézményekben jelentősen eltér a helyzete attól függően, hogy az óvoda, az iskola mennyire szándékosan és tudatosan vállalja az együttnevelést: csak és kizárólag a férőhely feltöltése a cél, vagy a céltudatos törekvés arra, hogy az integráció sikeres legyen. Ezért **az óvodák és iskolák egy része csak „integráló”, míg más része már elindult a befogadás rögzös útján, azaz „inkluzív”**. Nem elegendő természetesen a rákészülés a befogadásra, ahhoz **folyamatosan fejleszteni kell** az intézmény

³⁹ Részlet az Irányelvből: A (re)habilitáció fő területei a vak, aliglátó tanulók esetében:

- a) az ép érzékszervek működésének intenzív fejlesztése;
 - b) a meglévő látás megőrzése, fejlesztése - látásnevelés -, optikai segédeszközök használata;
 - c) beszédhiba-javítás;
 - d) intenzív mozgásfejlesztés
 - tapintás, finommozgás, a kézügyesség fejlesztése, a Braille-írás, -olvasás technikájának gyorsítása,
 - a testkultúra kialakítása, a testtartási hibák javítása (pl. fejlődátás, túlmozgások korrigálása) súlyosabb eseteknél gyógytornász, szomatopedagógus bevonásával,
 - e) életviteli technikák
 - a közlekedést, tájékozódást segítő ismeretek konkrét élethelyzetekben történő elsajátítása, alkalmazása (mozgástréner segítségével a fehér bot technikájának elsajátítása); környezetkialakítás,
 - mindennapi tevékenységek (étkezés, varrás stb.),
 - a speciális tan- és segédeszközök használatának gyakoroltatása;
 - f) a személyiségzavarok megelőzése, ha szükséges, pszichológus segítségével (helyes önértékelés, önelfogadás, alkalmazkodási képesség fejlesztése, megfelelő társas kapcsolatok kialakítása);
 - g) a leendő munkahelyen és hivatalos helyeken követendő helyes viselkedéskultúra kialakítása.
- A (re)habilitáció fő területei a gyengénlátó, aliglátó tanulók esetében
- látásnevelés (a látási funkciók fejlesztése, optikai segédeszközök használata),
 - mozgáskorrekció (finommozgás, nagymozgás),
 - az olvasási készség fejlesztése,
 - tájékozódásra nevelés (tájékozódás vizuális támpontok alapján, tájékozódás hosszú fehér bottal, közlekedési önállóság),
 - tapintó írás-olvasás aliglátó vagy progrediáló szembetegségű tanulók esetében (Braille-írás, -olvasás),
 - személyiségkorrekció,
 - diszlexia, dysgraphia, diszkalkulia,
 - logopédiai ellátás,
 - gyógytestnevelés,
 - a speciális optikai segédeszközök használata,
 - mindennapos tevékenységek (étkezés, varrás stb.).

szervezeti és tartalmi kultúráját, felszereltségét, mindig alkalmazkodva az aktuálisan befogadott sajátos nevelési igényű gyermekhez, tanulóhoz.

Az összes sajátos nevelési igényű tanuló között **a látássérült tanulók létszáma jóval alacsonyabb**, mint más fogyatékos kör létszáma, ezért egy-egy befogadó intézmény is csak 1-2 gyermeket, tanulót lát el – ennél valamivel többet a szakiskolák. Bonyolítja a helyzetet, hogy **a befogadó intézmények sem folyamatosan vállalják az ellátást**, hiszen az éppen adódó egyes igényeket kiszolgálva kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy a gyermek eltávozását követően a további években nem foglalkoznak látássérült gyermekkel, tanulóval.

Mindez **sajátos szervezést igényel az integrált nevelés-oktatás területén – alátámasztva az EGYMI alközpont-hálózat kiépítésének fontosságát.**

A jelen tanulmányban is bemutatott adatok és felvetett kérdések nyomán a látássérültek integrált nevelésének, oktatásának sikerességéhez **több tényező változtatására, kidolgozására, fejlesztésére van szükség** a jövőben.

Az integráció sikerességének **kulcsfigurája maga a látássérült gyermek és tanuló**, akinek fogyatékosága egyéni állapotot tükröz, s ezért egyéni szempontú segítségre van szüksége. Ebből kiindulva lehet az óvodáztatás, iskoláztatás körülményeit meghatározni.

- A jelen törvényi szabályozásban a **habilitációs, rehabilitációs órakeret** a heti óraszám alapján számítandó – azaz ennek alapján lehet kiszámítani, hogy az adott tanévben hány órában tervezhető foglalkozás a tanuló részére. Ezzel szemben **arra lenne szükség, hogy a látássérült tanulónak a segítségnyújtás idején adott állapotából kiindulva** lehessen meghatározni a szükséges óraszámot. Pl.: eltérő habilitációs-rehabilitációs fejlesztést igényel az aliglátó 1. osztályos gyermek, és az ugyancsak elsős, de a gyengénlátás felső határán látó tanuló – miközben a fejlesztés szükségességét a látásteljesítményen túl egyéb adottságok is befolyásolják (pl.: mozgászavar stb.) Ezért újra kell gondolni az utazótanári ellátás szabályozását, hiszen nem biztos, hogy éppen 8 tanulót tud ellátni az utazótanár heti 5 órában. Az órászámmal kapcsolatos intézkedést a szakértői

bizottság szakvéleménye alapján az utazótanárt biztosító intézmény vezetőjére kell bízni, aki azt végrehajtja.

- Az intézmények **kötelező (minimum) eszközlístája** azt sugallja, hogy a felsorolt eszközök közül mindegyikkel rendelkeznie kell a befogadó iskolának. Tekintettel arra, hogy a látássérült gyermekek és tanulók egyéni igényei nagyon különböznek, s az egyéni igényeket az életkor, az osztályfok is befolyásolja, ezért az eszközöket **a szakértői véleményben pontosan meghatározottak szerint szükséges biztosítani**. Az integrált nevelést-oktatást igénylő látássérült tanulók esetében a szakértői bizottság három évenként felülvizsgálatot végez – az eszközsükséglet változásának szakértői javaslatban való megjelenítésére ilyenkor is lenne mód. Minden bizonnyal nem lenne akadálya annak sem, ha a tanulót ellátó utazótanár is javaslatot tenne az eszközigény módosítására, melyet a szakértői bizottság megerősíthet. Ez a javaslat a jogszabály finomításának felvetését jelenti.
- A **nagyértékű**, a teljes tanulmányi idő alatt meghatározott ideig, mindvégig, vagy azok befejezését követően nem szükséges **eszközök kölcsönzésének lehetőségét széleskörűen** ki kell építeni. A jelen kialakuló kölcsönzési lehetőség bővítése az egyik járható út. **Megfontolandó az, hogy a normatív támogatás egy meghatározott része** a gyermeket megsegítő EGYMI-hez kerüljön **a speciális oktatási eszközök** (mechanikus Braille-írógép, elektronikus olvasóeszköz, Braille-sor kijelző, stb.), **beszerzésére, kölcsönzés** céljából.
- A látássérült tanulóknak a tanulmányok végzése során és azt követően is szükségük van olyan **speciális eszközre, melyet saját tulajdonba** kapnak meg. Ilyenek például a Braille-jegyzetelők, az informatikai eszközök (számítógép, nagyító programok, felolvasóprogramok stb.) Biztosítani kell – akár évenkénti pályázati kiírások útján -, hogy **a tanulók megkapják az eszközöket, és azokat mind az iskolában, mind otthonukban használhassák**. Meg kell továbbá oldani, hogy a legújabb eszközökhöz (mint speciális szoftverek stb.) is **ingyenesen hozzájuthassanak**.

- Igen fontos körülmény a **család elfogadó vagy elutasító attitűdje**. Ezért **bővíteni szükséges a családokat megsegítő programok** (ismeretterjesztő programok, családi hétvégék, szülők iskolája, stb.) **körét** és elérhetőségét, melyeket az EGYMI-kre és a javasolt „alközpontokra” lehet bízni.
- A **befogadó intézmények óvodapedagógusai és pedagógusai számára továbbképzési, hospitálási, konzultációs lehetőségeket, pedagógus-továbbképző tanfolyamokat** kell biztosítani. E programok megvalósítása is az EGYMI-k és az „alközpontok” feladata.
- A magasabb összegű normatív támogatás nem jelenti azt, hogy a befogadó közoktatási intézmények pedagógusai anyagi elismerést, jogszabályban is meghatározott pótlékot kapnának. Mint említettük, intézményenként 1-1 **látássérült gyermek** található, **ellátása, nevelés-oktatása mindenképpen többletfeladatot** jelent a pedagógus számára. Ezért feltétlenül szükséges lenne, hogy **pótlék útján is elismerést kaphasson** a többletmunkáért a pedagógus, s ne a minőségi munkavégzésért fizethető határozott idejű kereset-kiegészítésben részesüljön – ha erre egyáltalán figyel a munkáltató.
- Az integrált nevelést, oktatást lényegesen segítené, ha a többféle sajátos nevelési igényű tanulót befogadó intézményekben **ún. „mentortanárt”** alkalmaznának. A mentortanár **feladata** a kapcsolattartás a szülő, az integráló pedagógus és az EGYMI-k között. Ezt a feladatot különösen azok a pedagógusok képesek ellátni, akik az együttnevelés témájában szakirányú képzésben részesültek és szakvizsgát tettek le.
- Az integrációt vállaló pedagógusok javarésze semmilyen speciális továbbképzésben nem vesz részt a hétévenkénti kötelező továbbképzés keretében. Fontosnak tartjuk, hogy **a látássérült gyermeket, tanulót befogadó közoktatási intézmény legalább egy pedagógusa kötelezően végezzen el egy speciális, a látássérültek ellátására felkészítő továbbképző tanfolyamot.**

- Az inkluzív intézmények pedagógusai számára szükséges, hogy **írott formában is hozzájuthassanak** a látássérültekkel foglalkozó intézmények **legújabb módszertani eljárásaihoz**, a pedagógiai munkát segítő egyéb **ismeretekhez, eszközökhöz**. A kiadványok elkészítésére pályázati forrás nyújthat segítséget.
- Országos szinten meg kell oldani **az integrált nevelés-oktatás feltételei meglétének ellenőrzését szakirányú végzettségű szakértők alkalmazásával**. A Látásvizsgáló Országos Szakértői Bizottság számára is felhasználható lenne az ellenőrzést végző szakértői vélemény ahhoz, hogy a háromévenként kötelező felülvizsgálat tényszerű megállapításokat tartalmazzon.
- Szükséges a látássérültekkel foglalkozó (egyben más sajátos nevelési igényű gyermekekkel, tanulókkal foglalkozó) EGYMI-k mellett a **sajátos „alközpont-hálózat” kiépítése, a működésükhöz szükséges feltételek** (ideértve a személyi és tárgyi feltételeket is) **megteremtése**. Az **alközpont-hálózat ráépülhet a meglévő gyógypedagógiai intézményekre**. **A feladatmegosztás az EGYMI-k és az alközpontok között jól behatárolható.**

A környezetben élő sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók ellátása (ideértve az utazótanári szolgálatot, a (re)habilitációt, az ún. interaktív „érzékenyítő programokat”, stb.) alközponti feladat lehetne. Az alközpont gyógypedagógusainak rendszeres továbbképzése (konzultációk, előadások, eszközbemutatók, programajánlatok, jó gyakorlatok közvetítése, stb), a szakmai anyagok átadása az EGYMI feladata.

Összegzés

A látássérült gyermekek és tanulók speciális intézményhálózata Magyarországon kiépült.

A sajátos nevelési igényű, integrált nevelésben-oktatásban – és újabban várhatóan a speciális intézményi nevelés-oktatásban – résztvevő látássérült gyermekek és tanulók ellátása a megyék közötti megállapodások hiányában sérül és sérülni fog.

Az integrált nevelés-oktatás megindult, és jelentős szakmai tapasztalatok alapján részlegesen működik.

A szülők szabad iskolaválasztása megvalósul.

A látássérültek integrált nevelésének, oktatásának segítésére létrejöttek egységes gyógypedagógiai módszertani központok. A javasolt „EGYMI-alközpont hálózat” kialakítását a megyei megállapodások hiánya akadályozhatja.

Megkezdődött az inkluzív közoktatási intézmények pedagógusainak a látássérültek nevelésével, oktatásával összefüggő továbbképzése, és számukra biztosítható az állandó kapcsolattartás a szakirányú EGYMI-vel. A befogadó pedagógusok szakmai anyagokkal ellátása részben megvalósult, a továbbiakban bővül.

Az utazótanári szolgálat a speciális intézmények városában működik, országosan hiányos.

A látássérült gyermekek és tanulók speciális eszközzel való ellátása megkezdődött, de jelentős anyagi feltételei országosan nem adóttak.

Az integrált nevelés-oktatás feltételei meglétének ellenőrzése hiányos.

A jövőben az alábbi feladatok megoldása szükséges:

- **Jogszáabályi „finomítások”**
- **A megyék közötti megállapodások megkötése a sajátos nevelési igényű, közöttük a látássérült gyermekek, tanulókkal is összefüggő kötelező megyei feladatellátás megvalósítása érdekében**
- **Pályázati lehetőségek a látássérültek nevelése-oktatása szakmai anyagainak bővítésére**
- **Központi források megteremtése a látássérült tanulók speciális eszközökhöz jutásának biztosítására**
- **A normatív finanszírozás felhasználásának átgondolása**
- **A látássérült tanulók országos mérésben való részvételének teljes körűvé tétele**
- **A szülősegítő programok terjesztése, megvalósítása – az anyagi háttér biztosításával**
- **A látássérült gyermekekkel, tanulókkal a befogadó közoktatási intézményekben foglalkozó pedagógusok anyagi elismerése**
- **A látássérülteket befogadó közoktatási intézményekben „mentor” alkalmazása**
- **A látássérült gyermekekkel, tanulókkal foglalkozó pedagógusok továbbképzésének biztosítása**